

'The resurrection of public man'

RECREATIEFUNCTIE VAN HET VONDELPARK WORDT TEN ONRECHTE ONDERSCHAT

JOS GADET EN JACQUELINE ROELOFSEN

Recreatie: iedereen meent te weten wat het is, maar niemand kan het definiëren. Het Ministerie van Landbouw en Visserij omschrijft recreatie als een bewuste activiteit die we op onze vrije dagen beoefenen, op een bepaalde plek in de natuur en zeker niet in de stad. Zij trekt dan ook bijna een miljard gulden uit voor "de aankleding van de verstedelijkte gebieden in de Randstad". Ook de gemeente Amsterdam beperkt zich, in haar Beleidsplan voor de Openluchtrecreatie, voornamelijk tot de groene recreatiegebieden aan de rand van de stad. En dat terwijl een park als het Vondelpark, dat tegen het centrum van Amsterdam aanligt, juist uitstekende mogelijkheden biedt om te recreëren.

In tegenstelling tot de bovenbeschreven definitie geeft het tussen 1988 en 1990 uitgevoerde Vondelparkonderzoek aan, dat recreatie iets is dat zich afspeelt in de schemerzone tussen werken en slapen, al dan niet bewust gedaan in een ruimte die soms daarvoor is aangelegd en die zeker niet altijd groen is².

Voor de benadering van de recreatief gebruikte openbare ruimte is nog geen algemeen geldend theoretisch concept. Zo zal een rondje hardlopen in het Vondelpark door sommigen eerder als noodzakelijk lichaamsonderhoud gezien worden dan als bewust recreëren. 'Fun-shopping' zal uiteraard eerder in de Kalverstraat dan in 't Twiske plaatsvinden, maar is zeer zeker een recreatieve activiteit.

Dit artikel gaat over het Vondelpark als tegenwicht voor de recreatieve ruimten aan de rand van de stad. Het park is een openbare ruimte met mogelijkheden tot onbewuste recreatie voor nieuwe stedelijke bevolkingscategorieën.

BEZOEKERSAANTAL

De belangrijkste resultaten van het onderzoek in het Vondelpark, waarvoor

Het Vondelpark. Bron: Stedelijk Beheer / I.S.R.

bezoekerstellingen en enquêtes zijn uitgevoerd, zijn de volgende. Vergeleken met andere groengebieden in en rond de stad trekt het Vondelpark niet alleen absoluut gezien veruit de meeste bezoekers (7 à 8 miljoen), ook het bezoek per hectare is bijna het hoogst (144.000 bezoekers per jaar per hectare). Dit is in figuur 1 terug te vinden³.

Het hoge bezoekersaantal krijgt extra dimensie als we weten dat het relatieve aantal bezoekers uit het centrum beduidend hoger is dan voor andere parken. Het Vondelpark heeft wat betreft het bereik een meer stedelijke functie: bewoners uit de gehele stad bezoeken het Vondelpark.

Het zijn voornamelijk jongeren in de leeftijdscategorie twintig tot veertig jaar die het Vondelpark bezoeken (57%). Daarvan is het overgrote deel jonger dan dertig. De karakteristieke jonge opbouw van de Amsterdamse bevolking is duidelijk in het Vondelparkbezoek terug te vinden (zie figuur 2).

Kenmerkt de Amsterdamse huishoudenssamenstelling zich door een voor Nederlandse begrippen hoog percentage alleenstaanden (27%), voor het Vondelparkbezoek is dat percentage beduidend hoger: meer dan 40% is alleenstaand (zie figuur 3). Een kwart van de bezoekers is jong en alleenstaand.

ALLEDAAGS

De meestgenoemde activiteiten zijn alledaagse handelingen, zoals gebruik van het park als doorgangsroute, trimmen, de hond uitlaten en wandelen. Opmerkelijk is dat 70% van de bezoekers het park binnen één uur weer heeft verlaten (35% zelfs binnen een half uur). Voor de eerste twee activiteiten wordt uiterst weinig tijd uitgetrokken. Jongere alleenstaanden zijn hierin oververtegenwoordigd.

Het is in dit verband zinvol te wijzen op het volgende. Een onderzoek dat de gemeente Amsterdam in 1988 in het Am-

sterdamse Bos heeft gehouden, geeft aan dat er een verschuiving in het gebruik heeft plaatsgevonden tussen de jaren zestig en de tweede helft van de jaren tachtig. Langdurige recreatie, zoals zwemmen, fietsen en picknicken in het weekeinde, is vervangen door meer kortstondige en over de gehele week verspreide recreatie, zoals joggen en de hond uitlaten.

Figuur 4 geeft aan hoeveel tijd in het Vondelpark en in het Amsterdamse Bos wordt doorgebracht. De in het Amsterdamse Bos geconstateerde trend heeft zich in het Vondelpark nadrukkelijker gemanifesteerd: kortstondig alledaags gebruik, voornamelijk door jongere alleenstaanden, is typerend voor het Vondelpark.

TIJDSBUDGET

Tegen welke achtergrond is het kortstondig alledaagse gebruik nu te plaatsen? Volgens Van Engelsdorp Gastelaars (1989) ligt de verklaring in het feit dat nieuwe stedelijke huishoudens, zoals jongere alleenstaanden en jonge tweeverdieners, veel activiteiten individueel ondernemen, omdat ze te maken hebben met een krap tijdsbudget. Het wordt steeds moeilijker om afspraken te maken omdat traditionele ritmen in de tijd vandaag de dag schaarser worden. Dit is geen modeverschijnsel, maar een kwestie van tijdsbudgettering. Activiteiten, zoals snel even joggen, een korte wandeling maken, lunchen en de hond uitlaten, moeten ingepland worden in een keten van allerlei andere alledaagse activiteiten.

Veranderende recreatievormen worden door Opaschowski (1990) verklaard door te wijzen op de trend tot sterke individualisering en grotere gerichtheid op de vrije tijd. Daardoor zal de behoefte aan veel en korte ontmoetingen toenemen. De toenemende vrije tijd zal in concurrentie treden met het stichten van een gezin met kinderen, en de trend van een voor het merendeel uit eenpersoonshuishoudens bestaande samenleving versterken.

STEDELIJK

Zelf willeh we de gedachte opwerpen dat alleenwonen een structureel stedelijk fenomeen is, dat zijn weerslag zal hebben op het recreatiegedrag. Het onderzoek in het Vondelpark toont aan dat alleenwonenden nadrukkelijk van de openbare ruimte gebruik maken; zij zijn meer dan anderen op openbaarheid gericht.

Dat steeds meer mensen alleen blijven wonen is een verschijnsel dat het statistisch verband tussen leeftijd en alleenwonen zal laten verdwijnen. We wijzen daarbij op de afname van het aantal huwelijken en het aantal samenwonenden zonder kinderen. Bovendien zal het aantal eenoudergezinnen en eenpersoons-

huishoudens in Amsterdam ook in de toekomst flink toenemen (zie figuur 5). Leeftijd is in onze ogen zeker niet de enige verklarende variabele voor deze trend tot individualisering, als het dat al is. Het aantal huwelijken neemt gedeeltelijk af, omdat het hebben van een vaste partner waarmee men ook de woning deelt niet meer zo vanzelfsprekend is. Het fenomeen 'LAT-relatie' is zeker geen zeldzaamheid meer. Amsterdamse cijfers zijn niet voorhanden, maar het aantal wordt waarschijnlijk onderschat.

OPENBAARHEID

Individualisering, voornamelijk in woonvorm, en de daaruit volgende min of meer noodzakelijke gerichtheid op het openbare leven, en dus ook de openbare ruimte, zijn niet zo revolutionair als ze op het eerste gezicht lijken.

Richard Sennet gaat in zijn 'The Fall of Public Man' (1974) in op de teloorgang van het stedelijke openbare leven aan het eind van de negentiende eeuw. Hij verklaart dit als een gevolg van het feit dat de oriëntatie op het stedelijke sociale leven, dat zich kenmerkte door diversiteit en individualiteit, vervangen werd door de beslotenheid en de intimiteit van het gezin. Met de opkomende drang naar intimiteit zagen de burgers de stedelijke complexiteit niet langer als kwaliteit maar eerder als kwaal. De stedelijke diversiteit werd een bedreiging, want intimiteit verdraagt geen 'anders-zijn'. Dit is volgens Sennet een van de redenen waarom zolang heil is gezien in het concept van de functionele stad.

In dit artikel duiden we op een tegengesteld proces in de jaren tachtig. Het gezin als relatievorm wordt in Amsterdam verdrongen door alleenwonenden, die meer op openbaarheid gericht zijn. Analooq aan Sennet zou met enig gevoel voor overstatement gesproken kunnen

worden over 'the resurrection of public man'.

Dat stad en openbaarheid onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, is de mening van de Duitse stadssocioloog Bahrdt. De stad als sociologisch en economisch fenomeen is het resultaat van een goed functionerende openbare ruimte: de markt. Op de markt is een stedelijk gedrag noodzakelijk. Het moet mogelijk zijn snel en duidelijk contacten te leggen, de barrière op de markt te overwinnen, waarbij een zekere anonimiteit gewaarborgd blijft. De stedelijke economie is het niveau van de markt inmiddels ontstegen, de markt in sociologische zin wordt echter steeds belangrijker.

NIEUWE KIJK

Maatschappelijke veranderingen als individualisering en het toenemend belang van vrije tijd en sociale contacten eisen een nieuwe kijk op de openbare ruimte. Stedelijke recreatie definiëren we vooralsnog als activiteiten in de stad waaraan men plezier en ontspanning beleeft. Alhoewel in deze definitie vrijetijdsgedrag slechts een onderdeel van recreatiegedrag is, is Opaschowski's opvatting dat "Die Freizeit zum Lebensideal [ist] geworden" een verklaring voor het steeds groter wordende belang van stedelijke recreatieve ruimtes.

De individualiseringstrend krijgt in het Vondelpark al duidelijk gestalte. In de stad Amsterdam zal die trend zich in de toekomst nog nadrukkelijker manifesteren. Dat vereist uiteraard een andere aanpak van de openbare ruimte dan enkel 'aankleding', waarover het Ministerie van Landbouw spreekt. Voor het Amsterdamse recreatiebeleid zijn de implicaties van verschuivingen in relatievormen voor het alledaagse openbare leven belangrijk: alleenstaanden zijn immers eerder geneigd openbare ruimten op te zoeken.

Optredens in het openluchttheater van het Vondelpark trekken veel bezoekers. Bron: Stedelijk Beheer/I.S.R.

Kortstondig alledaags gebruik van het Vondelpark. Foto: Arjen Abbestee.

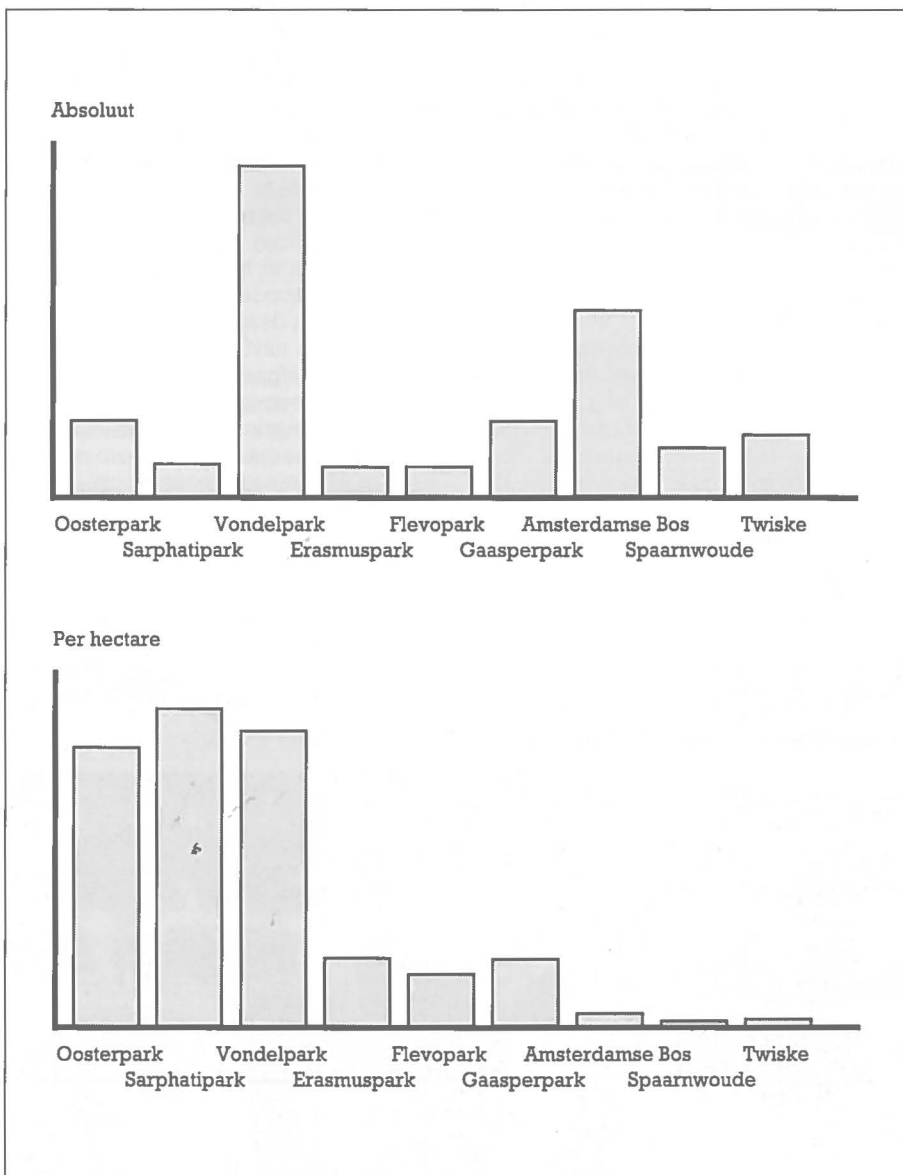
Concreet voor het Vondelpark zou moeite gedaan moeten worden het park als openbare ontmoetingsruimte voor alle Amsterdammers te koesteren. De diversiteit in het gebruik en de functie van stedelijke ontmoetingsplaats moeten niet uit het oog worden verloren. Het park heeft een stedelijke betekenis en hoort eigenlijk onder het bestuur van de centrale stad te vallen.

Jos Gadet is sociaal-geograaf en beleidsmedewerker recreatie bij Stedelijk Beheer Amsterdam. Jacqueline Roelofsen is sociaal-geograaf en heeft aan het Vondelparkonderzoek meegewerkt.

1. Tijdschrift voor Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, nr. 6, jaargang 8.
2. De onderzoeken Leisure, recreation and tourism in inner cities (M. Jansen-Verbeke, Amsterdam / Nijmegen, 1988) en Freizeit in den neunziger Jahren (H. Opaschowski, Verslag oprichtingsvergadering VVS, Den Haag, 1990) komen tot eenzelfde definitie van recreatie.
3. De figuren 1 tot en met 4 zijn afkomstig uit het Vondelparkonderzoek. Figuur 5 komt uit: Amsterdam; bevolkingsprojecties tot 2000, deel 4: huishoudens; D.R.O., V.H., B.I. Amsterdam 1989.

Literatuur

- R. van Engelsdorp Gastelaars: Andere tijden andere zeden, Verslagsymposium Amsterdamse Bos, Dienst Openbare Werken, Amsterdam 1990.
- R. Sennet: The fall of public man, London 1974.
- H. Bahrdt: Die moderne Grosstadt; München 1969.

Figuur 1: Bezoekers van een aantal Amsterdamse parken

	Vondelpark	Amst. Bos	Amsterdam
<12	-	-	} 15
12-14	1	-	
15-19	6	3	7
20-39	57	46	41
40-59	22	29	17
60 plus	2	2	
onbekend	3	1	-

Figuur 2: Leeftijdsopbouw in procenten

huishoudentype	Vondelpark	Amsterdam
alleenstaand	41	27
samenwonend	27	26
éénoudergezinnen	4	11
samenwonend en kinderen	17	33
anders	11	3

Figuur 3: Huishoudens, naar personen in procenten

	Vondelpark	Amsterdamse Bos
minder dan 1 uur	70	35
1 à 2 uur	20	38
2 à 3 uur	6	17
langer dan 3 uur	2	10
onbekend	1	0

Figuur 4: Verblifdsduur van bezoek in procenten

huishoudensamenstelling	1983	1988	2000
echtpaar zonder kinderen	18	15	13
samenwonend zonder kinderen	9	9	8
echtpaar met kinderen	20	15	12
samenwonend met kinderen	2	2	2
éénoudergezin	7	8	9
éénpersoonshuishouden	43	51	55
overige huishoudens	1	1	1
totaal huishoudens	100	100	100

Figuur 5: Huishoudenssamenstelling, nu en in de toekomst, als percentage van het totaal aantal huishoudens in Amsterdam